

نقد و بررسی سه کتاب خارجی در حوزه پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی

حمید کشاورز^۱

کارشناس ارشد سازمان اسناد و کتابخانه ملی

نگاشته است. وی هدف از نگارش کتاب را تهیه راهنمایی برای کتابداران شاغل و دانشجویان در رابطه با فرآیند انجام پژوهش و انتشار گزارش‌های پژوهشی عنوان کرده است. صرف‌نظر از جسارتی که نویسنده در انتخاب موضوع به‌خرج داده، عنوان آن نیز گویای توانایی است که ظاهراً نویسنده از آن برخوردار است. در نگاه اول، خواننده با دیدن عبارت «قرن بیست و یکم» برداشتی متفاوت نسبت به سایر کتاب‌های مشابه خواهد داشت، به‌گونه‌ای که منتظر خواهد بود با مطالبی در رابطه با روش‌های جدید پژوهش و کاربرد فناوری‌های جدید در حوزه تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی مواجه شود و یا حداقل از آینده پژوهش در این حوزه به درکی نسبتاً درست دست یابد؛ ولی با مرور فهرست مطالب و نگاهی کلی به فصل‌های کتاب به‌برداشتی متفاوت دست می‌یابد که در ادامه به آن خواهیم پرداخت. نویسنده به‌جای اینکه در فصول ابتدایی کتاب، ذهن خواننده را با ماهیت و روش‌های پژوهش به‌ویژه در کتابداری و اطلاع‌رسانی آشنا سازد، به نحوه شکل‌گیری برنامه‌های درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایالات متحده می‌پردازد. در فصل اول مباحثی نظیر تاریخچه مختصر کتابداری و اطلاع‌رسانی، مروری تاریخی بر آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی، آموزش کتابخانه‌ای، دلایل شکست مدارس کتابداری، و چشم‌انداز اروپایی آموزش بحث می‌شود. در حقیقت این فصل بیشتر به مبانی تاریخی و آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌پردازد، که به‌نظر ارتباط کمی با پژوهش دارد.

فصل دوم به «اهمیت پژوهش در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی» اختصاص یافته است و در آن مطالبی درباره ماهیت پژوهش، مبانی پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی، توجیه دوره‌های روش تحقیق در کتابداری و اطلاع‌رسانی، و بومیان دیجیتال در برابر مهاجران دیجیتال^۲ فراهم آمده است. بومیان دیجیتال در برابر مهاجران دیجیتال از مباحث جدیدی است که در کتاب مطرح شده است. بومیان دیجیتال افرادی هستند که از آغاز زندگی، با فناوری‌های مختلف دیجیتال آشنایی داشته و در استفاده از آنها در موقعیت‌های مختلف آموزشی، پژوهشی، سرگرمی و مانند آن مشکلی ندارند؛ در حالی که مهاجران دیجیتال، افرادی از نسل‌های پیشین هستند که فناوری‌های دیجیتال در دوره‌ای از زندگی آنها پدید آمده و به همین دلیل ممکن است در استفاده از این فناوری‌ها در حوزه‌های مختلف دچار مشکل باشند. هرچند این بحث به‌تازگی مطرح شده و درباره درستی یا نادرستی آن در جوامع، فرهنگ‌ها، جنسیت‌ها و متغیرهای مختلف بحث‌هایی مطرح است، مشخص نیست که چرا نویسنده این بحث را در این کتاب و به‌خصوص در این فصل ارائه کرده است. در

پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی در قرن بیست و یکم

■ Lawal, Ibironke O. *Library and information science research in the 21st century: a guide for practising librarians and students*. Oxford: Chandos Publishing, 2009. 212 pp. ISBN 978-1-84334-372-1. £47.00, \$80.00, €60.00.

پژوهش و روش‌های مربوط به آن، از جمله موضوعاتی هستند که درباره آنها کتاب‌های فراوانی به‌نگارش درمی‌آید و با رویکردهای متفاوت مورد بررسی قرار می‌گیرند. با توجه به‌کثرت منابع اطلاعاتی مرتبط با روش پژوهش و نیز تأثیرات گسترده محیط‌های جدید اطلاعاتی و رسانه‌ای نظیر اینترنت، در حوزه پژوهش و تولید علم، نگارش کتاب در این خصوص نوعی جسارت و جرأت را می‌طلبد. همچنین با توجه به دسترس‌پذیری سریع و آسان اطلاعات و وجود پژوهشگران و منتقدان متعدد در سرتاسر جهان، امکان نقد بی‌پرده و در مواردی شتابزده درباره کتاب‌هایی با موضوعات پیش‌گفته بیش از پیش فراهم شده است.

در تلاشی قابل تقدیر ایبرونکه لاول^۲ از کتابداران دانشگاه ایالتی ویرجینیا^۳ کتابی با عنوان «پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی در قرن بیست و یکم: راهنمودی برای کتابداران شاغل و دانشجویان»

بومیان دیجیتال
افرادی هستند که
از آغاز زندگی، با
فناوری‌های مختلف
دیجیتال آشنایی داشته
و در استفاده از آنها در
موقعیت‌های مختلف
آموزشی، پژوهشی،
سرگرمی و مانند آن
مشکلی ندارند

هستند و حتی می‌توان آنها را از یکدیگر متمایز کرد، حال آنکه نویسندۀ در این کتاب به این تفاوت‌ها اشاره‌ای نکرده است.

نقاط ضعف کتاب را می‌توان این‌گونه برشمرد: شباهت‌زدگی در طرح موضوعات، اشراف ناکافی به موضوعات مطرح شده، عدم بررسی روش‌های پژوهش در محیط‌های جدید و استفاده از فناوری‌های جدید، آوردن مثال‌هایی عمدتاً در ارتباط با حوزه جغرافیایی ایالات متحده، نداشتن هدفی مشخص با ارائه مطالب گوناگون، توضیح ناکافی روش‌ها و ابزارهای پژوهش و قیمت نامناسب. هرچند نباید چنین تلاشی را مردود دانست ولی نویسندۀ کتاب می‌توانست با مطالعه بیشتر و فراگیرتر موضوعات مطرح، کتابی با جامعیت و کیفیتی بهتر برای خوانندگان فراهم آورد.

پی‌نوشت‌ها:

- 1.keshavarzina@gmail.com
- 2.Ibironke, O. Lawal
- 3.Virginia Commonwealth University
- 4.Digital Natives versus Digital Immigrants
- 5.Focus groups
- 6.Collaboration

مدیریت اطلاعات برای پژوهش

۲

Orna, Elizabeth and Stevens, Graham *Managing information for research. Practical help in researching, writing and designing dissertations*. Maidenhead, UK: Open University Press, 2009. 271 p. ISBN 978-0-33-522142-4. £19.99 (Open UP Study Skills).

هر سال شاهد انتشار کتاب‌های زیادی در ارتباط با پژوهش و روش‌های انجام آن هستیم. در بیشتر این کتاب‌ها به روش‌ها، فنون

این فصل همچنین نگاه شتابزده و سطحی نویسنده در بررسی اهمیت پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی و بررسی ناکافی او در حوزه‌های مختلف مربوط به آن کاملاً نمایان است.

از فصل سوم به بعد، مطالب کتاب هدفمندانه‌تر شده و الزامات و روش‌های پژوهش بررسی شده‌اند. فصل سوم «دورنمای فرآیند پژوهش» نام گرفته و در آن مطالبی درباره آغاز پژوهش، چگونگی یافتن ایده‌ها، طراحی پیش‌فرض، مرور ادبیات پژوهش، جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی، ادبیات کتابداری و اطلاع‌رسانی و موارد اخلاقی ارائه شده است. هرچند در عنوان فصل عبارت «فرآیند پژوهش» آمده است اما در آن به برخی مقدمات این فرآیند، آن هم به صورت گزینشی و نه کلیت آن اشاره شده است.

فصل بعدی به «چارچوب پژوهش» اشاره دارد. متغیرها، طرح‌های تجربی، طرح‌های غیرتجربی، روش‌های پژوهش کیفی، گروه‌های کانونی^۵ از موضوعات مطرح‌شده در این فصل هستند. از جمله سؤالاتی که با مطالعه این فصل مطرح می‌شود، دلایل طرح‌نشدن روش‌های کمی، قراردادن مشاهده و مصاحبه‌های ساختارمند در چارچوب روش‌های کیفی، عدم بررسی نظام‌مند روش‌های گوناگون پژوهش و تعیین نکردن مرزی روشن بین آنهاست. برای مثال نویسندۀ روش گروه‌های کانونی که در آن، به مطالعه نظر گروهی از افراد درباره کالاها، خدمات، ابزارها و مانند آن پرداخته می‌شود را در موازات بحثی عام‌تر مانند روش‌های پژوهش کیفی قرار داده، در حالی که می‌توانست آنرا در دل آن بگنجاند.

فصل بعدی کتاب به «گردآوری داده‌ها» اختصاص یافته است. در این فصل جامعه و نمونه پژوهش، گردآوری داده‌های کمی، گردآوری داده برای مطالعه کیفی مورد بررسی قرار گرفته است. آنچه در این فصل بیش از همه نمایان است بررسی ناکافی ابزارهای گردآوری داده‌ها مانند پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده است.

فصل ششم کتاب نتیجه طبیعی فصل پنجم و در ارتباط با «تحلیل داده‌ها» و حاوی دو بخش تحلیل داده‌های کمی و کیفی است. در این فصل به روش‌های جدید تحلیل داده‌ها در محیط‌های جدید و با کاربرد فناوری‌ها و نرم‌افزارهای جدید پرداخته نشده است.

از نکات مثبت کتاب اختصاص فصلی به موضوع «همکاری»^۶ است که در آن به تعاریف، سازوکارها، ابزارها و چالش‌های همکاری‌های پژوهشی اشاره شده است. هرچند بررسی این موضوع از ابتکارات خوب نویسندۀ است اما اختصاص یک فصل کامل به آن در کنار فصل‌های دیگری که موضوعات عام تری را دربردارند، سؤالاتی را در ذهن خواننده آشنا به روش‌های پژوهش ایجاد می‌کند.

فصل پایانی و هشتم کتاب به «آماده‌سازی و انتشار گزارش‌های پژوهشی» اختصاص دارد. در این فصل به انواع نوشتن، نگارش برای مجلات با دوری تخصصی، آماده‌سازی دستنوشته برای انتشار، افزایش شانس پذیرش مقالات، و یافتن یک مجله مناسب، ردّ مقاله، نوشتن و در خاتمه برخی شیوه‌های نوشتن اشاره شده است. در هر فصل بخشی به نام نتایج آمده است که در آنها خلاصه موضوعات مطرح‌شده در فصل، درج شده است.

هرچند پژوهش ماهیتی یکسان داشته و برای همه افراد چه شاغل و چه دانشجو به شیوه‌ای مشابه رخ می‌نماید اما پژوهش در محیط‌های کاری و محیط‌های دانشجویی دارای تفاوت‌های بارزی